

[0436] ENKELE PROBLEMEN ROND DE STUDIE VAN EEN OUDE TAAL

De taalonderzoeker is primair aangewezen op gegevens die hem via mondeling of schriftelijk taalgebruik worden verstrekt. Hij zal trachten deze gegevens te analyseren en op een of andere wijze te verwerken, maar daarmee heeft hij zijn doel niet bereikt. Hij wil doordringen tot het systeem dat aan de taaluitingen ten grondslag ligt. Bij dit proces zal hij herhaaldelijk een beroep doen op de intuïtie van zichzelf en (of) anderen. Wat echter te doen, indien men uitsluitend is aangewezen op een beperkte hoeveelheid taalgegevens, zoals bij voorbeeld bij de bestudering van een oudere taalfase? Heeft een dergelijke studie zin? Zo ja, wat is de beste methode in deze? Het is met deze vragen als achtergrond, dat ik met belangstelling heb kennis genomen van Roger G. van de Velde's *Zur Grundlegung einer linguistischen Methodik gezeigt am Beispiel der altfriesischen Syntax* (nr. IV in de reeks *Commentationes Societatis Linguisticae Europaeae*, Max Hueber Verlag, München, 1971).

Dit boek is de meest markante bijdrage in Van de Velde's gestadig groeiend oeuvre. Duidelijk blijkt uit dit werk, dat de auteur op taalkundig gebied bepaalde, meestal scherp omlijnde denkbeelden heeft, die hij stap voor stap ontvouwt en gedeeltelijk adstrueert met uitgewerkte voorbeelden ontleend aan een aantal Oudfriesse oorkonden. Van de Velde (van nu af aan V) meent, met anderen overigens, dat de moderne linguïstiek zich vooral dient bezig te houden met het ontwikkelen van geschikte methoden om taal te beschrijven en dat aan bepaalde aspecten van taalonderzoek onvoldoende aandacht is geschonken. Zo constateert V, zoals Robert D. King reeds voor hem heeft gedaan (*Historical Linguistics and Generative Grammar*, Englewood Cliffs, N.J., 1969, p. 141), dat er geen adequate beschrijvingsleer is voor oudere taalfasen zonder grammatische traditie. Als hoofddoel van dit werk ziet hij dan ook het ontwikkelen van een methode ter beschrijving van een taal die uit een voorbije periode stamt, alleen in geschreven vorm is overgeleverd en linguïstisch niet eerder is onderzocht (p. 12). Hij vindt zijn materiaal in een flink aantal Westerlauwerse oorkonden die dateren van ca. 1380 -ca. 1460. Zijn keuze werd vooral bepaald door het feit, dat dit Oudfries syntactisch nooit is onderzocht en door het gevoel dat het ook verder zeer stiefmoederlijk is behandeld (p. 36). V maakt bij zijn onderzoek zoveel mogelijk gebruik van inzichten die de linguïstiek zich tot op heden door intensieve en gevarieerde studie heeft verworven, al valt het op, dat bepaalde recente ontwikkelingen op taaltheoretisch gebied niet of nauwelijks worden genoemd. Zo wordt met name de generatieve semantiek in een voetnoot uitgeschakeld (p. 168) en mist men in de bibliografie namen als Kiparsky, Chafe en Closs. V stelt zich als ideaal een eigen bijdrage te leveren, die kan leiden tot verbreding van het perspectief op dit terrein. Belangrijker dan onmiddellijke,

praktische resultaten is voor hem theoretische bezinning (p. 13).

De bezinning geschiedt globaal genomen aan de hand van vragen, een wetenschappelijk volkomen verantwoorde procedure. Het vinden van relevante en essentiële vragen is op zichzelf al een waardevolle bijdrage tot bestudering van een bepaalde materie, daar zij, voortgekomen uit het onderkennen van specifieke onderdelen van een probleem, vervolgens de aandacht dwingen zich op deze aangrijpingspunten te concentreren. Kenmerkend voor V's aanpak is het aan de orde stellen van problemen via een serie vragen, welke beantwoording dan veelal uitloopt op nieuwe vragen. Hoewel naar sommiger smaak de vragenreeksen wellicht wat al te lang uitvallen (de auteur anticipeert hierop, p. 31), mag men naar mijn mening V in dit opzicht methodologisch nauwelijks een verwijt maken, mede gelet op zijn waarschuwing op p. 13 (al heeft die niet direct betrekking op de vragen): "Da diese Arbeit sich an einen linguistisch-philologischen Leserkreis richtet, werden einige Wiederholungen, die vor allem der Verdeutlichung und Vereinfachung dienen, kaum zu vermeiden sein". Toch moet het mij van het hart, dat het in verschillende vormen herhaalde thema: de syntaxis van het Oudfries is onvoldoende bestudeerd, en de filologie kent haar plaats niet en moet gelinguïstiseerd worden (pp. 13, 17, 20, 32, 35, 36, 37, 38, 41 enz.), op den duur wat irritant wordt, zeker als de toon soms wat denigrerend is. Beseft V bij voorbeeld, dat het verwijt van zichzelf vaak corrigeren, dat hij de Oudfrieze filologen maakt (p. 18), ook hemzelf zou kunnen treffen, zij het misschien in veel mindere mate? (Zie p. 26, n. 20). Zoals bekend hebben ook Chomskys inzichten in de loop der jaren ingrijpende wijzigingen ondergaan.

Om een idee te geven van het soort vragen dat V zichzelf stelt, noem ik er een paar, die met andere voorkomen op o.a. p. 29: Is syntactisch onderzoek van een ouder, geschreven taalstadium eigenlijk wel mogelijk, d.w.z. kan dit ooit op wetenschappelijk verantwoorde wijze plaats vinden? Kan men de criteria aangelegd in de traditionele linguïstiek, die zich op levende talen richt, toepassen op materiaal dat eeuwen oud is en waarin zelfs de interpunctie ons geen hulp biedt bij het verklanken er van? Is deze handeling zinvol, als er niemand is die voorgestelde resultaten met gezag kan controleren? Speelt de inductie een rol, en zo ja welke? Zal men een model dat berust op een axiomatisch-deductieve aanpak kunnen gebruiken voor de taalfeiten die men in een corpus van bepaalde Oudfrieze oorkonden heeft geconstateerd? Welke prioriteiten legt men aan? Het is duidelijk, dat de auteur niet schroomt de dingen bij de naam te noemen en het zich niet gemakkelijk maakt. Uiteraard dient een dergelijke constatering vooral te berusten op de gegeven antwoorden en mijns inziens doet zij dit. Ik zal proberen enkele hoofdlijnen van V's betoog te schetsen, welke mede zijn te onderkennen in de zojuist genoemde serie vragen.

V gaat er van uit, dat aan taal een systeem ten grondslag ligt. Hieronder dient men te verstaan een bepaald samenstel van regels dat in taalgebruik openbaar, d.w.z. in principe voor de beschrijver identificeerbaar wordt. De grote vraag is nu welke methode de onderzoeker volgt om deze latent aanwezige structuur te concretiseren. V beseft, dat hij zich zal moeten beperken bij zijn onderzoek, zowel wat stof als wat methode betreft. Het onderzoek van de taal der reeds genoemde oorkonden zal vooral syntactisch georiënteerd zijn. Bij de beschrijving beperkt hij zich tot de 'woordgroep' ("Konstruktion") als syntactische eenheid en blijft dus welbewust beneden het zinsniveau, om van tekstniveau maar niet te spreken. Gesteld voor de keuze tussen diachronische en synchronische benadering, geeft hij prioriteit aan de laatste, ondanks het feit dat het studieobject ver achter ons ligt. In wezen wordt zijn beschrijving zuiver synchronisch, daar zich in de tijdruimte van ca. 80 jaar die zijn teksten beslaan, geen syntactische structuurverschuivingen of ontwikkelingstendensen manifesteren.

Eén der theoretische hoofdpunten van het boek betreft de vraag: inductie of deductie? V laat er geen twijfel over bestaan, dat hij streeft naar een beschrijvingsmodel dat een afbeelding is van het regelsysteem dat de taal beheerst. Zijn ideaal is het model van de T(ransformationeel) G(eneratieve) G(rammatica) zoals dat door Chomsky is ontwikkeld, o.a. vanwege zijn expliciet karakter, dat via een minimum aan regels een maximum aan generaliserings toestaat, maar V vraagt zich af, of het voor de beschrijving van het bewuste Oudfries mogelijk en verantwoord is uitsluitend te werk te gaan volgens de aan de TGG inherente deductieve methode, dus zonder gebruikmaking van gegevens welke men verkrijgt na toepassing van wat de TGG noemt taxonomische werkwijzen. Terecht stelt V, dat men voor beschrijving van een oudere taalfase niet zonder meer een beroep kan doen op een TG model, daar zulk een model er van uitgaat, dat een taalgebruiker een feilloos gevoel ('competence') voor de structuur van zijn moedertaal heeft, dat in staat is elk produkt van op communicatie gericht taalgebruik ('performance') op zijn aanvaardbaarheid te beoordelen. De grootste moeilijkheid is, dat deze taalgebruiker, de 'native speaker', ontbreekt en niet zonder meer te vervangen is door de lezer of onderzoeker van nu, wiens intuïtie of op kennis van de moedertaal berustende introspectie gemakkelijk leidt tot onverantwoord generaliseren. Verder is het hoogstwaarschijnlijk al te idealistisch aan te nemen, dat de 'competence' van de schrijver van een bepaalde Oudfriese tekst (zijn 'idiocompetence') representatief is voor de 'idiocompetences' van schrijvers van overeenkomstige Oudfriese teksten, nog daargelaten of hun 'performances' door hun taal- en tijdgenoten steeds acceptabel geacht zouden zijn. Kortom: er rest de huidige onderzoeker weinig anders dan zich een zo groot mogelijke mate van 'competence' te verwerven door de produkten van

vroegere 'performance', zoals die in de bewuste teksten toegankelijk zijn, grondig te analyseren. Door de nood gedwongen gaat men dus niet via 'competence' naar 'performance', maar tracht men omgekeerd een zekere mate van 'competence' op te bouwen, die gebaseerd is op vergelijkingen binnen het bestaande corpus. V wil echter in geen geval volstaan met een analyse *sec*, die gevolgd zou kunnen worden door het opstellen van statistieken en frequentielijsten, daar deze empirisch-inductieve aanpak geen inzicht garandeert in de taal als systeem. Bovendien zou een dergelijke opzet zonder machinale middelen onuitvoerbaar zijn. V's benadering van het probleem is zowel inductief als deductief, in gelijke mate en in deze volgorde, althans zo zou het volgens hem moeten zijn (pp. 194-195). Hij kan de inductieve voorfase niet missen, omdat zij hem de gegevens moet verschaffen om te komen tot een (zij het onvolledig) deductief beschrijvingsmodel, dat uit de aard der zaak ook steeds tentatief zal blijven. Het komt mij voor, dat V het inductieve sterk laat prevaleren, ook al is het wat anders gericht dan vroeger. Dit erkent V trouwens zelf, getuige p. 194, waar hij concludeert, dat zijn beschrijvingsmodel "vielmehr den früheren strukturalistischen Betrachtungs- und Verfahrensweisen näherkommt als dem dynamischen Modell der Transformationstheorie". Men lette er tevens op, dat V's toepassing van de TGG een "Darstellungsform" (p. 194), m.a.w. in diepste wezen een presentatiekunstje is. Allerlei details, zoals bij voorbeeld de verschillende soorten 'competence' die de onderzoeker uiteindelijk geacht wordt in zich te hebben (pp. 175-176) laat ik rusten.

Deze ingewikkelde en intrigerende materie, die vóór V reeds door anderen werd aangesneden (zoals bij voorbeeld Elisabeth Closs in 'Diachronic Syntax and Generative Grammar', *Language*, 41, 3 (1965), pp. 402-415; Ilpo Tapani Piirainen in *Graphematische Untersuchungen zum Frühneuhochdeutschen*, Berlin, 1968; en Karl Heinz Wagner in zijn proefschrift *Generative Grammatical Studies in the Old English Language*, Heidelberg, 1969;) is door V grondig en eerlijk ("unter Verzicht auf jegliche Falsifikation", p. 166) behandeld. Toch blijven er bij mij twee vragen over. Allereerst: tijdens welke fase van het inductief analyseren van een corpus durft men overgaan tot het opstellen van een axiomatisch-deductief model? Volgens Nicolas Ruwet, *An Introduction to Generative Grammar*, Amsterdam, 1973, p. 2, is er een "qualitative jump" tussen de beide fasen, het verzamelen van gegevens en het formuleren van een theorie, en V zal dit zeker onderschrijven. Mijn vraag is: is deze sprong iets dat betrekking heeft op wetenschappelijke gezindheid of is deze ook feitelijk aan te wijzen in de loop van het onderzoek? Misschien ten overvloede wil ik duidelijk verklaren, dat ik deze moeilijkheid niet heb met de bestudering van een levende taal, waarbij de onderzoeker zelf 'native speaker' is en (of) min of meer volledig kan afgaan op de intuïtie van zichzelf en (of) anderen. Een

tweede moeilijkheid voor mij, nauw verwant aan de voorgaande, is: wanneer voelt iemand zich voldoende 'competent' om een oordeel uit te spreken aangaande grammaticaliteit en (of) aanvaardbaarheid van een of andere Oudfriese taaluiting? De bestudering van een (uitvoerig) corpus is in dit geval verreweg het voornaamste middel tot opbouw van een 'competence' (p.180). Deze bestudering, hoe nauwkeurig ook, leidt hoogstens tot een 'competence' waarvan de betrouwbaarheid beperkt en betrekkelijk is. Het is deze 'competence', die oordeelt over het al of niet aanvaardbaar zijn van volgens dit model gegenereerde taaluitingen, m.a.w. men oefent controle uit via de basis waaruit de betreffende taaluitingen indirect zijn voortgebracht. Deze controle is niet onafhankelijk en dus wetenschappelijk onbetrouwbaar. In zekere zin mogen linguïstische universalia als controle dienen (V beroept zich hierop, p.188, n. 58), maar wanneer kan men deze universalia de status van wetenschappelijk hanteerbare criteria toekennen? Waarschijnlijk rangschikt V dit probleem, d.w.z. het ontbreken van verantwoorde controlemiddelen, onder de punten waarop we wat (of veel) zullen moeten toegeven, wil men althans de axiomatisch-deductieve methode een kans geven voor het in kaart brengen van een oudere taalfase. Om dezelfde reden (het ontbreken van een wetenschappelijk verantwoorde controle) is het toepassen van transformaties in het algemeen ongeoorloofd (p. 186). Natuurlijk is V zich het bestaan van deze moeilijkheid bewust, getuige wat hij schrijft op p. 172: "... die Kontrollmöglichkeiten seiner deskriptiven Aussagen sind im Bereich älterer Sprachstufen auf ein mühsames Abfragen des untersuchten Korpus ... beschränkt".

Een groot gedeelte van dit boek is gewijd aan de syntactische analyse van woordgroepen in de taal van bepaalde Westerlauwerse oorkonden. V wil op deze wijze een beeld verkrijgen van de structuur van dit Oudfries. Hij staat dan voor de keuze met welke woordgroep hij zijn onderzoek zal beginnen. Met een beroep op de algemene, theoretische linguïstiek (p. 76) kiest hij hiervoor de nominale woordgroep, o.a. omdat deze in zoveel verschillende functies blijkt voor te komen, en omdat er dank zij de traditionele taalwetenschap heel wat over bekend is, waar V gebruik van kan maken. Zonder veel bezwaar te willen maken tegen deze procedure, wil ik toch mijn verbazing uitspreken over het feit dat V met geen woord rept over de inzichten van Wallace L. Chafe (*Meaning and the Structure of Language*, Chicago, 1970, vooral hfdst.9), die even welbewust prioriteit verleent aan de verbale woordgroep. Men kan zich m.i. bij een beroep op de theoretische linguïstiek niet veroorloven de belangrijke stroming te negeren, waarvan Chafe één der exponenten is. Ook het beroep op het *zins* karakter dat een nominale groep kan hebben (p. 77b) doet wat vreemd aan, daar V eerder (pp. 60-61) heeft ontkend, dat men kan weten, wat een 'zin' in een oudere taalfase is. Via een zeer uitvoerige analyse van nominale woordgroepen, dus met een substantief als kern met de onderscheidene voor- of (en)

na bepalingen, en een onderzoek naar hun functies in hun onderlinge verbondenheid rondom een persoonsvorm, verzamelt V uitgebreid materiaal, mede om de verschillende methodologische uitspraken uit de eerste helft van het boek te verifiëren, en om te bouwen aan de eerder besproken 'competence'. Het is tenslotte op grond van deze 'competence', dat V een niet in het corpus vertegenwoordigde zin opstelt, welks structuur hij vervolgens in een soort zinsdeelindex (A. Kraak, *Negatieve Zinnen*, Hilversum, 1966, p.65) uitdrukt. Het model dat hij uiteindelijk als het meest geschikte presenteert, is zeer statisch en dus ver verwijderd van het als ideaal geziene dynamische TG model. Ik kom hier later op terug.

V's poging voor de beschrijving van het Oudfries te komen tot het opstellen van een generatief model verdient waardering en steun. Het streven naar expliciete regels, leidend tot verantwoord generaliseren, en volledig verifieerbaar wat uitkomst betreft, is een positief punt. Bovenal heeft zijn werk de verdienste, dat het de frisisten dwingt zich rekenschap te geven van de te volgen koers bij de uitbouw van hun discipline. En hiermee kom ik dan op een punt dat niet onbesproken mag blijven.

Zoals ieder die enigszins op de hoogte is van V's publikaties weet, heeft hij er herhaaldelijk blijk van gegeven, dat hij zeer weinig waardering heeft voor wat tot nu toe op taalkundig gebied is gepresteerd door frisisten in het algemeen en door sommigen van hen in het bijzonder. Wat dit betreft, vormt dit werk geen uitzondering. Men zie bij voorbeeld op p. 20, waar ondanks de kop "Sachliche Problematik" de toon nauwelijks zakelijk is te noemen in het volgende citaat: "Es wird daran klarwerden, warum die altfriesische Einzelphilologie und ihre renommierten Vertreter prinzipiell auf eine linguistische Behandlung verzichten und sich ausschließlich und immer wieder Problemen der Textausgaben, der Lexikologie und schließlich auch der Etymologie zuwenden". De stand van zaken bij de oudgermanistiek is als geheel ver van rooskleurig, volgens V (p. 17), maar het dieptepunt treft men aan in de oudfrisistiek "indem man sich dort seit jeher in einer Art isolierter, naiv-historisierender Verfahrenspraxis mit textkritischen, lexikographischen und anderen (oft sich selbst) korrigierenden Arbeiten abgibt" (pp.17-18). Deze aanklacht vindt men in enigszins andere bewoordingen herhaald op p. 32. Wat V zijn collega-frisisten speciaal verwijt is, dat zij niet voldoende betrouwbare, filologische gegevens hebben aangedragen (p. 61), waardoor hij alvorens aan zijn eigenlijke taak te beginnen - het schetsen van de structuur van een bepaalde oudere taalfase - gedwongen was zich te bekwamen in zekere kundigheden (bij voorbeeld in paleografie, om Sipma, de toenmalige tekstuitgever, te controleren en waar nodig te corrigeren), en bepaalde gegevens te verzamelen (bij voorbeeld omtrent de geschiedenis van de cultuur, rechtspraak, godsdienst en organisatie op militair en waterbouwkundig gebied in de 15de eeuwse Friese

maatschappij). Volgens V schijnt de Oudfriese filologie niet te (willen) beseffen, dat zij in dit opzicht een hulpwetenschap van de linguïstiek is. Kortom: de auteur is, terecht, van mening, dat de ontwikkeling van de moderne linguïstiek zich onvoldoende manifesteert in de bestudering van de Friese taal. Dat hij de voormannen op dit terrein aan dit manco herinnert, is zijn goed recht en mijns inziens mag niemand hem kwalijk nemen, dat hij in wetenschappelijke publikaties hier één en andermaal op wijst. Dat hij dit meent te moeten doen met een felheid die in, zij het in dit geval eenzijdige, polemieken over het algemeen ongebruikelijk is, is jammer, ook al omdat het twijfelachtig is, of hij zo het beoogde doel dient, en wordt bepaald betreurenswaardig, als zij uitmondt in een vrijwel volledige miskennis van de verdiensten van een collega. Het gaat namelijk niet aan iemands waarde als geleerde uitsluitend te meten door het aanleggen van een eenzijdige norm. Tot objectieve proporties teruggebracht zou er wellicht sprake kunnen zijn van een bewust of onbewust misverstand in de basisterminologie. (Zie verder hierover mijn bijlage).

Buiten kijf staat, dat V's kennen en kunnen niet gering is. Men krijgt al lezend in dit boek de indruk dat hij bezig is te bouwen, zeer grondig, maar tevens wat omslachtig. Hij bouwt namelijk niet alleen verder, maar verwijst herhaaldelijk naar wat hij gaat doen of reeds heeft gedaan. Dit maakt de lectuur enigszins vermoeiend. Enige beperking in het noten-apparaat en hier en daar een wat strakker lijn van redeneren zou het geheel mijns inziens doeltreffender maken. Tegen V's socratische methode bestaat geen enkel bezwaar, integendeel, maar sommige reeksen vragen, vooral in de beginhoofdstukken, zouden zonder bezwaar wat compacter kunnen zijn. Waarschijnlijk zal V verwijzen naar p. 13 (ik recht mij tot linguïsten én filologen en dus is herhaling niet te vermijden), of p. 31 (ik moet wel veel vragen, omdat er tot nu toe veel te weinig gevraagd is). De absolute geldigheid van deze uitspraken kan ik niet goed beoordelen. Wel weet ik, dat de uitvoerigheid waarmee V te werk gaat zowel in tekst als in verwijzingen, didactisch volkomen juist is, maar bij de lezer een niet al te hoog peil van relevant wetenschappelijke ontwikkeling schijnt te veronderstellen.

Van iemand die expliciet en verifieerbaar te werk wil gaan, verwacht men een duidelijke omschrijving van zijn basisbegrippen. Dit is V's bedoeling ook, zie o.a. p. 59. Dat hij geen aanspraak durft maken op een sluitende omschrijving van het begrip 'zin' (pp. 60-61) zal niemand hem kwalijk nemen, maar dat hij in zijn definitie van 'syntaxis' (p. 55) naast dit begrip 'zin' ook nog het woord 'syntactisch' gebruikt is toch wel bezwaarlijk. Het begrip 'woordgroep' ("Konstruktion") wordt omschreven (p. 60) als een "nach sprach-immanent gebundenen Regeln gebildete Wortgruppierung". Men zou willen weten welke regels dit zijn. Indien V voor een oudere taalfase, waarin

bovendien intonatie gegevens enz. ontbreken, eigenlijk niet weet uit te maken wat een 'zin' is, hoe weet hij dan wel precies te zeggen, wat een 'woordgroep' is? Zoals reeds eerder werd signaleerd, verklaart V (p. 41), dat zich in de 80 jaar waaruit zijn teksten afkomstig zijn, in zijn basismateriaal geen syntactische structuurverschuivingen of ontwikkelingstendensen manifesteren. Dit zegt hij "auf Grund der deskriptiven Befunde". Waar wordt deze bewering expliciet gemaakt? Moeten wij in dit geval V op zijn woord geloven? Heeft hij, om iets te noemen, synchrone studies van de betreffende taal aan het begin en aan het eind van de 80 jaar gemaakt? Om zijn teksten leesbaar(der) te maken heeft V ze voorzien van interpunctie en bij gelegenheid van hoofdletters. Dit beperkt de teksten dus duidelijk, wat interpretatie mogelijkheden betreft. Welke garantie kan V ons geven, dat zijn interpunctie, dus zijn interpretatie, wetenschappelijk verantwoord is? Bij het onderzoek naar de distributie (= woordschikking bij V) in een nominale groep moet hij concluderen, dat enkele prenominalemente elementen in dit opzicht niet definitief zijn te kenschetsen "in Ermangelung genügender Belegstellen" (p.98); op p. 99 moeten bepaalde problemen onbeslist blijven "mangels genügender Ko-Okkurrenzscheinungen". Wat verstaat V onder "genügend"? Ondanks V's verklaring op p. 81 blijft voor mij het "Wissen des Deskribenten", dat op p.146 "maßgebend" wordt genoemd, iets ongrijpbaars; zie ook p. 148. Een zekere innerlijke tegenspraak vind ik tussen p. 49, waar V waarschuwt tegen extrapolaties vanuit de moedertaal, die dus blijkbaar erg voor de hand liggen, en p. 59, waar het Oudfries wordt aangeduid als "eine ... von seiner Muttersprache sehr verschiedene ... Sprachform".

V stelt zich ten doel een bijdrage te leveren tot de algemeen linguïstische theorievorming (p. 12). Ik vrees, dat hij door te grote betrokkenheid op het Oudfries soms onverantwoord generaliseert. Eén voorbeeld slechts: op p. 186 schrijft V, dat het toepassen van transformaties in een oudere taalfase in het algemeen ongeoorloofd is. Is dat niet wat erg ruim genomen? Voor het Oudfries heb ik geen enkel bezwaar tegen deze stelling, maar gaat ze in haar algemeenheid op voor elke oudere taalfase? Geldt ze voor alle soorten transformaties? Zou men zich niet kunnen indenken, dat de vraag-antwoord transformatie (vanwege het karakter der onderhavige oorkonden in het Oudfries uitgesloten), in teksten uit een oude taalfase van andere talen wel relevant zou zijn?

V heeft m.i. de neiging sommige termen van een meer dan normale inhoud te voorzien, een feil, waaraan misschien niemand die met nadruk iets wil poneren, steeds zal ontkomen. Bij zijn onderzoek verleent V duidelijk prioriteit aan de syntaxis (p. 19), maar de luttele regels die hij daar wijdt aan deze "Hierarchisierung der linguistischen Untersuchungsebenen", worden op p. 35 zelfs een "sprachwissenschaftliche Begründung". Als V in de Engelse samenvatting (p.201) beweert, dat in zijn boek "the questions raised as

well as the aims set by the basic attention to linguistic descriptive theory gain completely new dimensions", vraagt men zich af, of deze uitspraak werkelijk zo, dus zonder enige beperking, bedoeld is. Als V op p.12 schrijft, dat zijn basismateriaal linguïstisch nog niet eerder is onderzocht, en ik in dit geval het woord linguïstisch liever door syntactisch zou vervangen, zou zijn woordkeuze een uiting van hetzelfde fenomeen kunnen zijn; het is echter waarschijnlijk, dat hier sprake is van een principieel verschil in begripsbepaling.

Verder signaleer ik op enkele punten een tendens in V's woorden om van de linguïst(-in-spe) meer te verlangen dan redelijk van hem verwacht kan worden. Zo op p. 44, waar hij vergt dat deze, alvorens te beginnen "sich möglichst auf die verfügbaren linguistischen Methodologien besinnen [sollte]...". Zie ook pp. 46-47. Vergelijk hiermee wat David Crystal zegt op p. 216 van zijn *Linguistics* (Pelican, 1971): "I doubt whether there is any linguist alive capable of giving a detailed account of all three [modern linguistic approaches] - or four, if generative grammar be included - and the complex terminology involved is alone a major deterrent to any amateur linguistic investigator".

Tenslotte nog iets over het door V ontwikkelde beschrijvingsmodel, zoals dat wordt geconcretiseerd op pp. 190-192. Wat mij opvalt is, dat V's zinsdeelindex slechts geldig schijnt te zijn voor één bepaalde, door V gecomponeerde zin. Immers, niet elke VP bestaat uit V + NP_{io} + NP_{adv} best freq + NP_{do} + NP_{adv} aj enz. Wat stelt V zich hiervan voor? Wat is de 'zin' er van in groter verband? Moeten eerst alle zinnen uit het corpus van een zinsdeelindex worden voorzien en gaat de onderzoeker op grond hiervan over tot het opstellen van een (meer) deductief model? Of kan deze synthese in een vroeger stadium haar beslag krijgen? Zo ja, wanneer? En zo ben ik weer terug bij een principiële onduidelijkheid, die ik reeds eerder ter sprake bracht.

Resumerend: Een werk dat terecht vraagt, maar helaas ook blijft vragen. Na alle arbeid waarnaar V in zijn noten veelvuldig verwijst, zou hij nu ook eens uitvoeriger aan het antwoorden moeten slaan. Een werk dat minder rekening houdt met het werk van voorgangers dan men op het eerste gezicht meent en uiteindelijk zou wensen, dat bij voorbeeld een belangrijk deel van de contemporaine linguïstiek uitschakelt. Een werk ook dat zijn hoofddoel niet altijd weet te scheiden van een secundair oogmerk, daar het zijn Oudfriese adstructievoorbeelden soms te gemakkelijk veralgemeent voor oudere fasen van alle talen. Toch, ondanks al mijn bezwaren en bedenkingen, deels van principiële, deels van incidentele aard, een verdienstelijk werk, dat voor zover het waarnemingen in de gekozen materie betreft, adequaat is. De auteur moet echter met te veel idealisering rekening houden om deze adequaatheid ook te kunnen opeisen voor de stofbeschrijving die in de loop der bladzijden

wordt ontwikkeld. Graag wil ik dit boek ter bestudering aanbevelen aan een ieder die mee wil denken over de methodologische problemen op linguïstisch en filologisch terrein, en speciaal op het raakvlak van deze disciplines.

Graag betuig ik op deze plaats dank aan mijn collega, drs. H. van 't Veld, wiens heldere inzicht op het gebied van de moderne linguïstiek mij meermalen tot steun is geweest.

BIJLAGE

Onder de menselijke communicatie-middelen neemt taal veruit de voornaamste plaats in. Ze wordt gedragen door klanken en duurzaam gemaakt door middel van een stelsel van bij onderlinge afspraak aanvaarde tekens. De techniek stelt ons nu in staat het geluid ook meer rechtstreeks te conserveren.

Dit communicatie-middel heeft van oude tijden af de menselijke belangstelling gewekt. Het is dan ook de eeuwen door bestudeerd in velerlei vorm: als fenomeen en als specifieke utingsvorm, als gesproken taal en de neerslag er van in symbolen, de techniek van het produceren der klanken en het proces van verbeelding door middel van deze klanken. Men heeft gezocht naar mogelijkheden om de structuur van diverse talen, zowel in hun directe verschijningsvorm als ook eventueel in diepere, er aan ten grondslag liggende vormen, in formules vast te leggen. Men heeft gespeurd naar universele kenmerken, men heeft gefilosofeerd omtrent oorsprong en verwantschap, men heeft getracht door te dringen in het mysterie van taalverwerving enz.

Bij het uitwisselen van gedachten omtrent taal is men grotendeels aangewezen op het gebruik van taal. Dit levert uiteraard moeilijkheden op, indien deze gedachten worden geformuleerd door mensen die een verschillende taal spreken. Maar zelfs als men dezelfde taal spreekt, blijft de mogelijkheid bestaan, dat de gesprekspartners zich met dezelfde woorden niet aan volkomen dezelfde begrippen refereren. Een notoire bron van verwarring zijn de 'technische termen', in elke vaktaal onontbeerlijk, die gebruikt worden om bepaalde essentiële begrippen te verwoorden. Men dient deze begrippen, en dus de technische termen, te definiëren en een eerste vereiste in elk wetenschappelijk gesprek is, dat men zich volledig op de hoogte stelt van de door de andere partij gebruikte termen en dienovereenkomstig reageert.

Onder deze omstreden begrippen in taalstudie bevinden zich 'filologie' en 'linguïstiek' en de diverse nauw er mee verwante woorden. Van deze twee heeft 'filologie' de oudste rechten. Nog steeds behoren inscripties uit oude tijden tot onze belangrijkste bronnen van informatie omtrent de toenmalige maatschappij en haar cultuur. Deze bronnen zijn ontsloten mede dank zij het werk van filologen. Hetzelfde geldt voor de oudste en nog niet zo oude manuscripten. Tot

in onze tijd zijn filologen werkzaam op hun eigen terrein, met hun eigen doelstellingen en dus met hun eigen methoden, al zijn die vaak weinig expliciet omschreven.

Het werk van een filoloog is m.i. als volgt te karakteriseren:

1. Hij verzamelt teksten; zij vormen het door hem te bestuderen materiaal.
2. Hij bereidt een uitgave van zijn tekst voor. Dit verloopt, globaal genomen, in de volgende fasen:
 - a. Hij doet semiologisch-linguïstische waarnemingen. Hij stelt zich vragen als: wat zijn taaltekens en wat niet-taal tekens? Een tekst kan naast lettertekens ook doorhalingen en toevallige tekens als bij voorbeeld vlekken bevatten.
 - b. Hij verricht paleografisch-codicologisch onderzoek, waarbij de voornaamste vraag is: hoe ziet de tekst er uit?
 - c. Hij verricht bibliografisch onderzoek met als thema: hoe is de tekst ontstaan?
 - d. Nu volgt de transcriptie van de tekst, waarbij hij er op moet toezien, dat het grammatologisch systeem in de tekst behouden blijft.
 - e. Indien dit nodig blijkt, brengt hij correcties in de tekst aan.
3. Hij levert tekstkritiek op grond van vergelijking van eventueel bestaande diverse redacties.
4. Hij levert commentaar op de tekst. Dit commentaar is in de eerste plaats linguïstisch georiënteerd. Centraal staat de vraag naar de functie van de taaltekens: wat doen ze in de tekst? Kennis van de theoretische linguïstiek is voor de filoloog zeer gewenst, daar deze zich o.a. bezighoudt met de vraag wat taaltekens *kunnen* doen in een tekst. Het is dus van het grootste belang, dat hij op de hoogte is van de vorderingen en stand van zaken der algemene linguïstiek. Omgekeerd is, speciaal bij de beschrijving van de syntaxis van een tekst uit een oudere taalfase, filologische kennis vereist, met name van semiologische systemen. Zo dient bij voorbeeld het aanbrengen van interpunctie in zo'n tekst vakkundig te geschieden. Vervolgens is dit commentaar ook cultureel en personaal gericht: hij vraagt zich af wie de auteur of kopiïst is geweest en in welke geografische en culturele omgeving de tekst is ontstaan; hij besteedt alle mogelijke aandacht aan de enkeling die hem vervaardigde en aan de gemeenschap van mensen uit wier midden de tekst voortkwam, in al haar aspecten (religieuze, culturele, sociale, economische, wetenschappelijke, juridische, militaire, waterbouwkundige e.d.). Dit overzicht probeert een taakomschrijving van de moderne filoloog te geven en laat dus de historische ontwikkeling van het begrip 'filologie' buiten beschouwing.

De linguïst in de meer moderne zin van het woord bestudeert een tekst (e.d.) om zich kennis te verwerven van

het wezen van de taal waarin de tekst zich manifesteert; het gaat hem om inzicht in het communicatieproces dat zich door middel van taal voltrekt.

Samenvattend en sterk globaliserend:

--- de filoloog tracht met de daarvoor geschikte middelen de identiteit van een tekst zo zuiver mogelijk vast te stellen en de inhoud er van te verklaren. Door zijn werk wordt een tekst een veilig uitgangspunt voor specifiek linguïstische studies, al dient hij ook zelf een zekere mate van linguïstische kennis en vaardigheid te bezitten (in het genoemde schema gaat bij de punten 2 en 4 het linguïstische zelfs voorop). Een ander facet van zijn werk is, dat hij de taal bestudeert als middel tot het verwerven van kennis omtrent de mens en de gemeenschap van mensen achter de taal;

--- de linguïst bestudeert de taal als studie-object op zichzelf, d.w.z. niet als medium tot het ontdekken en verkennen van een cultuur. Het enige wetenschappelijke terrein buiten de taal waar hij wellicht enige aandacht aan zal willen schenken is de psychologie en sociologie van de taalgebruiker. Men constateert dus een aanpak in tegengestelde richting: de linguïst werkt mogelijkerwijze via psychologie en/of sociologie om de taal te bereiken; de filoloog werkte en werkt tot op zekere hoogte nog om via de taal de cultuur te bereiken.

Men mene niet, dat beide disciplines scherp te scheiden en onderscheiden zijn. De linguïst kan met ouder taalmateriaal wetenschappelijk weinig beginnen, als hem geen objectieve gegevens (= betrouwbare teksten) ter beschikking staan. Indien de filoloog hierin (nog) niet heeft voorzien, zal hij zich noodgedwongen zelf op het terrein der filologie begeven. De filoloog zal ter ontwarring van taalkundige knopen in zijn tekst bij tijden dankbaar gebruik maken van het inzicht dat hem door zijn collega, de linguïst, wordt verschaft. Zijn pasklare oplossingen niet voorhanden, dan zal het soms efficiënt en voor een breder inzicht lonend zijn, dat de filoloog zich tot taak stelt deze hindernis op eigen kracht te nemen. Deze overschrijding der grenzen (zo die al bestaan) vindt ook wel onbewust plaats. Hoe kan de linguïst die zich actief interesseert voor een tot nu toe niet geregistreerde taal of dialect ontkomen aan de verzoeking (of is het echt alleen noodzaak?) zich enige kennis te verwerven van de cultuur waarvan deze taal of dit dialect één der pijlers is? Welke filoloog wordt soms niet getroffen door bepaalde (on)regelmatigheden of andere frappante verschijnselen in zijn materiaal, die hem op zijn minst zullen stimuleren tot kennisname van wat op dit terrein reeds is vastgelegd? Deze kennisname over en weer wordt soms bemoeilijkt door factoren die niet rechtstreeks op het debat van de betrokken personen kunnen worden geschreven. Het moet gezegd, dat de filoloog in dit opzicht een veel groter risico loopt dan de linguïst. Immers de linguïstiek, een

betrekkelijk jonge discipline, is nog steeds het terrein van (soms heftig) botsende meningen, waardoor het voor de niet-insider niet zo eenvoudig is de hoofdlijn(en) in het oog te houden. Dit wordt nog verder bemoeilijkt door een verwarrende veelheid en ingewikkeldheid van basis terminologie. Met wat goede wil is het m.i. echter mogelijk zich op de hoogte te stellen van het werk van de ander en het is alleen maar te betreuren als, met behoud van recht en plicht om stevig kritiek te oefenen, indien zulks ter zake geacht wordt, desondanks een begin van contact en dus van wederzijds begrip, onmogelijk blijkt. Dit is een wantoestand op wetenschapsgebied.

Ede

A. Bor